

УПЛЫЎ РЭГІЯНАЛЬНАЙ МАБІЛЬНАСЦІ ПРАЦОЎНАЙ СІЛЫ НА ФУНКЦЫЯНАВАННЕ РЫНКУ ПРАЦЫ ў БЕЛАРУСІ

The theoretical and empirical analysis of migration as a factor of labor market regulation is represented. Different types of labor mobility are discussed and reasons of low rate of regional migration are analyzed.

На рынку працы ў Беларусі назіраюцца пэўныя рэгіянальныя дыспрапорцыі як ва ўзроўнях рэгіянальнага беспрацоўя, так і ў структуры занятасці. Хуткасць працэсаў дастасавання на рынку працы залежыць ад ступені мабільнасці рабочай сілы.

Можна выдзеліць наступныя асноўныя формы мабільнасці рабочай сілы: змена галіны працы, змена месца працы, змена статусу беспрацоўнага на статус працуючага (і наадварот), геаграфічная мабільнасць, пераход з эканамічна актыўнай часткі насельніцтва ў неактыўную і наадварот [1, с. 50].

Для выяўлення ўплыву мабільнасці працоўнай сілы на дзейнасць рэгіянальных рынкаў працы ў Беларусі неабходна вызначыць узровень міграцыі працоўнай сілы, накірункі і фактары, якія яе вызначаюць.

С. С. Ткачэнка і Л. Я. Ціханова [2, с. 103] правялі даследаванне знешняй працоўнай міграцыі ў Беларусі. Даследаванні паказалі, што яе маштабы нязначныя, і яна не мае важнага ўплыву на стан рынку працы краіны. Удзельная вага сумарнай колькасці працоўных мігрантаў, што прыехалі ў Беларусь і выехалі з яе, у 2003 годзе складала 0,17% эканамічна актыўнага насельніцтва краіны. Не існуе ўзаемасувязі памеру знешняй працоўнай міграцыі са станам тэрытарыяльных рынкаў працы рэспублікі. Асноўная доля знешніх сельскагаспадарчых працоўных мігрантаў скіроўваецца ў Брэсцкую вобласць, якая з'яўляецца найбольш забяспечанай працоўнымі рэсурсамі, характарызуецца перавагай прапановы працоўнай сілы на рынку працы і высокім узроўнем беспрацоўя ў некаторых раёнах. Выязджаюць за мяжу працоўныя рэсурсы г. Мінска, рынак працы якога характарызуецца найбольш нізкай ступенню напружанасці. Пераважны ўзрост мігрантаў, што выязджаюць з Беларусі на працу, у 1996 годзе складаў 30–39 гадоў і знізіўся ў апошнія гады да 24 гадоў. Гэта азначае, што на працу за мяжу схільныя выязджаць маладыя працаўнікі. Неабходна адзначыць, што дадзенае даследаванне праводзілася

на падставе статыстычных дадзеных афіцыйна зарэгістраваных выездаў за мяжу на працу. Аднак вялікая колькасць беларускіх грамадзян выязджае на працу за мяжу, у тым ліку ў Расію, без афіцыйнай рэгістрацыі, і маштабы такой міграцыі не зафіксаваныя. Ацаніць рэальны узровень замежнай працоўнай міграцыі ў Беларусі і яе ўплыў на нацыянальны рынак працы вельмі складана. Згодна з ацэнкамі экспертаў [3], у Расіі неафіцыйна жыве і працуе каля 250 тысяч беларусаў. Усяго за мяжой працуе каля 400 тысяч беларусаў, якія прывозяць у Беларусь прыкладна 1 мільярд долараў ЗША.

Важным фактарам рэгіянальнага дастасавання на рынку працы і зніжэння ўзроўню структурнага беспрацоўя з'яўляецца ўнутраная рэгіянальная міграцыя насельніцтва. Агульны ўзровень унутранай міграцыі насельніцтва за апошнія 4 гады не перавышаў узровень 2%. У табл. 1 прыведзены паказчыкі ўнутранай рэгіянальнай міграцыі працоўнай сілы.

Як можна бачыць з табліцы, сярэдні ўзровень унутранай міграцыі у краіне невысокі і параўнальна блізкі да афіцыйна зарэгістраванага ўзроўню беспрацоўя. Відаць, што ўзровень унутранай міграцыі некалькі ўзрос за апошнія гады, тым не менш застаецца невысокім. Можна вызначыць наступныя прычыны нізкай міграцыі насельніцтва ў Беларусі, якія характэрныя таксама для Расіі і іншых постсавецкіх краін [4, с. 178–179]: інстытут прапіскі, неразвіты рынак жылля, высокія транспартныя выдаткі, звязаныя з пераездам на новае месца жыхарства, дрэнныя транспартныя зносіны. Гэтыя фактары нярыначнага стану эканомікі абумовілі рэзка негатыўныя адносіны беспрацоўных да ўсіх відаў тэрытарыяльных перамяшчэнняў у пошуках новай працы. Згодна з дадзенымі сацыялагічных апытанняў [4], 82,9% беспрацоўных ні пры якіх абставінах не пагадзіліся б пераехаць у іншы горад, калі б там з'явілася падыходзячая праца; 77,2% не пагадзіліся б выехаць з Беларусі; 56,5 не паехалі б на працу ў вёску.

Табліца 1

Сярэднія паказчыкі рэгіянальнай міграцыі ў Рэспубліцы Беларусь

Паказчык	2000	2001	2002	2003	2004
Колькасць унутраных мігрантаў, тыс. чал.	183,8	193,5	198,4	207,8	210,8
Узровень працоўнай міграцыі, %	3,06	3,18	3,25	3,38	3,45
Узровень беспрацоўя РБ (для параўнання)	2,12	2,26	2,66	3,14	1,9

Крыніца: МінСтат РБ. Узровень міграцыі прыняты як удзельная вага мігрантаў у колькасці насельніцтва ў працаздольным узросце.

Такім чынам, нізкі ўзровень міграцыі працоўнай сілы ў Беларусі становіцца прычынай таго, што структурныя недапасаванні на рынку працы, такія, як кваліфікацыйная неадпаведнасць, недахоп або лішак працоўнай сілы, а таму ўстойлівы ўзровень беспрацоўя ў некаторых рэгіёнах не ліквідуецца дзякуючы міграцыі працоўнай сілы і механізму самарэгуляцыі рынку. Таму Дзяржаўная праграма занятасці Рэспублікі Беларусь прадугледжвае аказанне дапамогі па перасяленню беспрацоўных грамадзян у рэгіёны, дзе для іх ёсць месцы працы. Так, у 2004 г. было пераселена на новае месца жыхарства пры падтрымцы дзяржаўных цэнтраў занятасці з прадстаўленнем месца працы (галоўным чынам у сельскай гаспадарцы) 248 сем'яў беспрацоўных, у складзе якіх каля 600 чалавек.

Вясковыя працоўныя рэсурсы інтэнсіўна выяжджаюць з ўсіх абласцей рэспублікі. У апошні год адзначыўся значны міграцыйны прырост працоўных рэсурсаў у вёсках Мінскай вобласці, асабліва ў Мінскім раёне. Гэта сведчыць пра вялікі наплыў працоўнай сілы ў сталічную агламерацию, якая характарызуецца найлепшымі магчымасцямі працаўладкавання (нізкае беспрацоўе і адносна высокі узровень аплаты працы) нягледзячы на значныя абмежаванні ў выглядзе прапсікі. У г. Мінску назіраецца таксама найбольш высокі ўзровень канкурэнтаздольнасці працоўнай сілы.

Мабільнасць патрабуе выдаткаў, звязаных з пераездам, а таксама маральных выдаткаў, звязаных са зменай працы, пакіданнем знаёмага месца і неабходнасцю асваення новага. Паколькі гэтыя выдаткі павінны ў будучыні прынесці большыя даходы (у выніку пераходу на лепшае месца працы і атрымання вышэйшых заробкаў), таму можна лічыць, што выдаткі на мабільнасць – гэта інвестыцыі ў чалавечы капітал [5, с. 363–368]. Згодна з тэорыяй чалавечага капіталу, працоўная сіла перамяшчаецца з рэгіёнаў з адносна невысокім узроўнем зарплаты ў рэгіёны з больш высокім узроўнем зарплаты. Магчымасці атрымання працы ў новым раёне таксама ўплываюць на рашэнне індывіда міграваць. 70–85% людзей мяняюць месца жыхарства па прычынах эканамічнага характару [5, с. 365] – гэта пошук месца працы або больш высокіх даходаў. Нашы разлікі паказалі, што існуе слабая карэляцыйная залежнасць міграцыйнага прыросту і сярэдняга ўзроўню зарплаты ў раёнах Рэспублікі Беларусь (каэфіцыент карэляцыі складае $r = 0,4872$). Гэта сведчыць пра тое, што больш высокі міграцыйны прырост ў раёнах з вышэйшай зароботнай платой. У раёнах з ніжэйшым узроўнем зарплаты адзначаецца большая колькасць эмігрантаў. Каэфіцыент карэляцыі ўзроўню зарплаты і колькасці тых, хто выехаў з раёна склаў $r = -0,47783$.

Амерыканскі даследчык М. Тадаро [6] выдзеліў у працэсе міграцыі з сельскай мясцовасці ў горад дзве стадыі. Першая, калі працаўнік з вёскі спачатку знаходзіць працу ў традыцыйным гарадскім сектары (для якога характэрна няпоўная занятасць, нізкая прадукцыйнасць і г. д.). Другая стадыя – атрыманне працы ў сучасным гарадскім сектары. Рашэнне індывіда міграваць залежыць ад наступных фактараў: прапарцыянальны памер традыцыйнага гарадскога сектар а і магчымыя вынікі нарастаючага прамысловага росту і (або) альтэрнатыўная дыферэнцыяцыя рэальных даходаў паміж вёскай і горадам пры ўдзеле ў сучаснай гаспадарцы. Прыняцце рашэння аб міграцыі з сельскай мясцовасці ў гарадскую функцыянальна звязанае з дзвюма асноўнымі зменнымі: 1) сельска-гарадская дыферэнцыяцыя рэальных даходаў; 2) верагоднасць атрымання працы ў горадзе. У гэтым кантэксце важным з'яўляецца пытанне, «як доўга» сярэдні працаўнік будзе чакаць перад тым, як атрымае працу ў добрааплачваемым сучасным гарадскім сектары. Нават калі мяркуемая рэальная зарплата значна вышэйшая за чакаемы сельскагаспадарчы даход, верагоднасць таго, што праца ў сучасным сектары знойдзецца толькі праз год або два павінна паўплываць на выбар мігранта пакінуць ці не сваю вёску (малы горад). У выніку ён павінен разгледзець раўнавагу паміж верагоднасцю і рызыкай быць беспрацоўным або толькі часткова занятым у горадзе пэўны час і прыцягальнай розніцай гарадской зарплаты.

Мадэль М. Тадаро выкарыстана для разлікаў залежнасці міграцыйных плыняў з горада ў вёску ў раёнах Рэспублікі Беларусь у залежнасці ад розніцы ў заробках у горадзе і вёсцы. Для гэтага ў формуле (1) замяняем прыведзеныя плыні даходаў $V_u(t)$ і $V_r(t)$ на сярэдні ўзровень зарплаты ў вёсцы і ў горадзе, дапускаючы, што ў пэўны кароткі прамежак часу зарплата не будзе значна мяняцца. Узровень прыросту гарадскога насельніцтва за кошт вясковага разлічаны як удзельная вага колькасці мігрантаў з вёскі ў горад у колькасці гарадскога насельніцтва. Узровень выбыцця сельскага насельніцтва разлічаны як колькасць тых, хто выехаў у горад з вёскі, падзеленая на колькасць вясковага насельніцтва ў раёне. Удзельная розніца зарплаты разлічаная як удзельная вага розніцы зарплаты ў горадзе і вёсцы ў зарплате ў вёсцы.

$$\frac{S'}{S}(t) = F \left[\frac{V_u(t) - V_r(t)}{V_r(t)} \right],$$

дзе S' – міграцыйны прырост у горадзе з сельскай мясцовасці;

S – памер рабочай сілы ў горадзе;

$V_u(t)$ – прыведзеная плынь чакаемых рэальных даходаў у горадзе некваліфікаванай сельскай працоўнай сілы ў плануемым перыядзе;

$V_r(t)$ – прыведзеная плынь чакаемых рэальных даходаў у сельскай мясцовасці ў той самы плануемы перыяд.

Каэфіцыент прапарцыянальнасці F залежыць ад верагоднасці хутка знайсці высокааплачваемую працу ў горадзе. Сярэдні па ўсіх раёнах Рэспублікі Беларусь прырост гарадскога насельніцтва за кошт вясковага насельніцтва ў 2003 годзе складаў 1,16%. Пры гэтым выбыццё сельскага насельніцтва з вёскі ў горад за гэты ж перыяд складала ў сярэднім 3,36%. Зарплата ў горадзе ў сярэднім перавышала зарплату ў вёсцы ў сярэднім на 81,36%. Пры гэтым сярэдні каэфіцыент прапарцыянальнасці прыросту гарадскога насельніцтва за кошт вясковага ў залежнасці ад узроўню розніцы ў заробках складаў $F = 0,00256$.

Згодна з прыведзенай мадэллю міграцыі, павышэнне магчымасцей занятасці і стварэнне новых эфектыўных месцаў працы ў горадзе не прывядзе аўтаматычна да зніжэння ўзроўню беспрацоўя. Такая палітыка будзе выклікаць больш значныя плыні мігрантаў з сельскай мясцовасці ў горад з-за лепшых жыццёвых умоў. У выніку ў горадзе ўзрасце ўдзельная вага некваліфікаванай працоўнай сілы і беспрацоўных. Таму палітыка павышэння занятасці ў горадзе павінна суправаджацца паляпшэннем умоў працы і ўзроўню даходаў у сельскай мясцовасці. Да той пары, пакуль дыферэнцыяцыя даходаў горад-вёска будзе ўзрастаць і ўтрымлівацца на высокім узроўні, будуць назірацца значныя плыні мігрантаў з сельскай мясцовасці ў горад, нягледзячы на стабілізуючы фактар нізкай верагоднасці знайсці працу ў сучасным гарадскім сектары. Таму актыўная палітыка на рынку працы вялікіх гарадоў з мэтай зніжэння беспрацоўя будзе прыцягваць працоўную сілу з вёскі, не вырашаючы праблему беспрацоўя. Узровень напружанасці на рынку працы ў малым горадзе можна знізіць, стварыўшы лепшыя ўмовы ўзнаўлення працоўнай сілы. Гэта будзе спрыяць рэгіянальна-раўнамернаму развіццю і зніжэнню прытоку працоўнай сілы з сельскай мясцовасці. Неабходна стымуляваць развіццё малога бізнесу ў сельскай мясцовасці і малых гарадах. Малы прыватны бізнес, у тым ліку ў сферы паслуг і гандлю, вельмі дынамічна развіваецца і здольны павысіць эфектыўны попыт на працоўную сілу. Развіццё інфраструктуры малых гарадоў (аўтамабільных дарог, камунікацый і г. д.), паляпшэнне якасці жыллёва-камунальных паслугаў, газіфікацыя спрыяюць павышэнню інвестыцыйнай прывабнасці рэгіёнаў, а таму стымулююць развіццё новых прадпрыемстваў і стварэнне новых

працоўных месцаў. Важным фактарам з'яўляецца ўзровень развіцця рынку жылля, які ўплывае на ўзнаўленне працоўнай сілы ў рэгіёне і на ўзровень міграцыі.

Магчымасць атрымання працы ў тым або іншым раёне можна вызначыць пры дапамозе паказчыка ўзроўню беспрацоўя. Аднак для раёнаў Рэспублікі Беларусь каэфіцыент карэляцыі паміж узроўнем беспрацоўя і ўзроўнем міграцыі працоўнай сілы склаў $r = -0,0764$, што сведчыць пра слабую залежнасць міграцыйных плыняў ад узроўню беспрацоўя ў Беларусі. Эрэнбург і Сміт [5, с. 368] таксама сцвярджаюць, што не існуе дакладнай сувязі паміж беспрацоўем і міграцыяй, паколькі колькасць працаўнікоў, якія пераязджаюць і не былі беспрацоўнымі, часта перавышае колькасць беспрацоўных, што пераязджаюць у пошуках працы. Па-другое, паколькі пошукі месца працы ў іншым рэгіёне і перезд патрабуюць значных выдаткаў, то частка насельніцтва з нізкім узроўнем даходаў, да якой таксама адносяцца беспрацоўныя, мае меншыя магчымасці да міграцыі.

Аналіз структуры мігрантаў паказвае, што значную долю складае моладзь, якая выязджае з мэтай вучобы. Аднак, паколькі не назіраецца міграцыйнай раўнавагі, можна сцвярджаць, што большасць з тых, хто выязджае на вучобу, не вяртаюцца на папярэдняе месца жыхарства.

Асаблівай разнавіднасцю рэгіянальнай міграцыі з'яўляецца маятнікаявая міграцыя. Пад час маятнікавай міграцыі працаўнікі штодзённа прыязджаюць на працу з іншых населеных пунктаў і вяртаюцца назад пасля працы. Маятнікаявая міграцыя ў пэўным сэнсе здымае праблему жылля, аднак патрабуе ад працаўнікоў значных фізічных і псіхічных намаганняў, звязаных са штодзённымі доўгімі паездкамі на працу. Гэты від міграцыі распаўсюджаны ў Беларусі, аднак яго даследаванне складанае па прычыне адсутнасці дадзеных аб маштабе і накірунках гэтага віду міграцыі ў канкрэтным рэгіёне. Апошняе даследаванне маштабаў маятнікавай міграцыі ў Беларусі праводзілася Міністэрствам статыстыкі і аналізу Рэспублікі Беларусь ў 1990 годзе на падставе рэгістрацыйных картак месца працы і месца жыхарства. На падставе гэтых дадзеных рабілася ацэнка маятнікавай міграцыі ў абласным падзеле.

Дадзеныя па ўзроўню працоўнай маятнікавай міграцыі з вёскі ў горад ў Рэспубліцы Беларусь у 2001 годзе прыведзеныя ў табл. 2. Маятнікаявая міграцыя можа адбывацца таксама з малых гарадоў у буйныя агламерацыйныя цэнтры, а таксама з гарадоў у сельскую мясцовасць, аднак звесткі аб памерах такога тыпу маятнікавай міграцыі ў Беларусі складана атрымаць.

Маятнікавая працоўная міграцыя за 2001 год

Вобласць	Колькасць маятнікавых мігрантаў «вёска-горад», тыс. чал.	Удзельная вага маятнікавых мігрантаў ў колькасці гарадскіх працоўных рэсурсаў, %	Удзельная вага маятнікавых мігрантаў ў колькасці сельскіх працоўных рэсурсаў, %
Брэсцкая	20,1	3,26	8,65
Віцебская	2,1	0,36	1,09
Гомельская	12,3	1,81	6,02
Гродзенская	6,1	1,26	3,48
Мінская	7,6	1,44	3,02
Магілёўская	6,2	1,13	4,31
г. Мінск	2,4	0,21	
Рэспубліка Беларусь	56,8	1,23	4,44

Крыніца: МінСтат РБ, апрацаваў аўтар.

Як відаць з табл. 2, найбольшы ўзровень маятнікавай міграцыі з вёсак у гарады адзначаецца ў Брэсцкай вобласці, якая характарызуецца найбольш высокім узроўнем дыферэнцыяцыі беспрацоўя. Высокі ўзровень беспрацоўя ў сельскай мясцовасці прыводзіць да пошукаў працы ў блізка размешчаных гарадах, гэтаму садзейнічае сетка чыгуначных дарог. Найбольш нізкі ўзровень маятнікавай міграцыі ў Віцебскай вобласці можна патлумачыць горшымі транспартнымі зносінамі і аддаленасцю сельскіх паселішчаў ад агламерацыйных цэнтраў. У сярэднім 4,5% сельскага працоўнага насельніцтва штодзённа ездзіць на працу ў горад і складае пры гэтым 1,23% гарадскіх працоўных рэсурсаў.

Экспертныя апытанні [7, с. 27] паказалі, што рост беспрацоўя ў рэгіёне не прыводзіць да значнага росту маятнікавай міграцыі. Перашкодай для павелічэння маштабаў гэтага тыпу міграцыі з'яўляюцца высокія транспартныя выдаткі.

З аднаго боку, міграцыя спрыяе усталяванню раўнавагі на рынку працы, а з другога – сама стварае дыспрапорцыі. Эканамічныя чыннікі стымулююць рэгіянальную міграцыю з вёскі ў горад, што спрыяе працэсу ўрбанізацыі. Буйныя гарады развіваюцца значна хутчэй і маюць лепшыя ўмовы ўзнаўлення працоўнай сілы, вышэйшы ўзровень даходаў і дынамічны рынак працы. Таму горад прыцягвае ўсё большую колькасць працаўнікоў. З другога боку, значна пагаршаецца экалагічнае становішча вялікіх гарадоў і зніжаецца ступень заселенасці сельскіх тэрыторый.

Падагульняючы, можна зрабіць наступныя высновы.

- Міжрэгіянальная міграцыя працоўнай сілы ў Беларусі мае невысокі ўзровень. Таму дыферэнцыяцыя беспрацоўя ў рэгіёнах Бела-

русі, што ўзнікла ў першыя гады пераходнай эканомікі, засталася ўстойлівай.

- Дзяржава павінна скіраваць свае намаганні ў першую чаргу на павышэнне занятасці, а таксама ўзроўню дабрабыту, умоў узнаўлення працоўнай сілы, развіццё рэгіянальнай інфраструктуры ў малых гарадах і сельскай мясцовасці – асноўнай крыніцы працоўных мігрантаў.

- Міграцыя працоўнай сілы на рэгіянальным узроўні ў Беларусі не можа ліквідаваць рэгіянальныя дыспрапорцыі і дыферэнцыяцыі беспрацоўя.

Літаратура

1. Kwiatkowski E. Bezrobocie. Podstawy teoretyczne. – Warszawa PWN, 2002. – 352 s.
2. Ткаченко С. С., Тихонова Л. Е. Современные тенденции внешней трудовой миграции в Беларуси // Белорусский экономический журнал. – 2005. – № 2. – С. 99–107.
3. Злотников Л. Белорусский «крест» // Белорусы и рынок. – 2006. – 24 янв. – С. 10.
4. Социальные механизмы регулирования рынка рабочей силы / Г. Н. Соколова, И. И. Куропятник и др.; Под ред. Г. Н. Соколовой. – Мн.: Тэхналогія, 1998. – 230 с.
5. Эренберг Р. Дж., Смит Р. С. Современная экономика труда. Теория и государственная политика. – М.: Изд-во МГУ, 1996. – 800 с.
6. Todaro M. P. A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries // The American Economic Review. – P. 138–148.
7. Капелюшников Р. И., Вишневская И. Т. Феномен Российской безработицы: динамика, структура, специфика // Научные доклады: независимый экономический анализ – М.: МОНФ, 2003. – № 139. – 192 с.